

La policia, les minories i l'ideal republicà francès¹

RENÉ LÉVY

Responsable d'investigació del CNRS i director del CESDIP
(Centre d'Estudis Sociològics sobre el Dret i les Institucions Penals)

RENNÉE ZAUBERMAN

Responsable d'investigació del CNRS al CESDIP

113

1. INTRODUCCIÓ

Fa uns anys, va esclatar la polèmica a França sobre el fet de si la policia podia incloure el color de la pell de les persones en els fitxers que permeten identificar les persones implicades en actes de violència col·lectiva urbana, dins l'apartat de característiques físiques, personals, objectives i inalterables dels individus.²

Aquest incident va fer que es plantejessin dues qüestions: d'una banda, les dificultats amb què es troba la policia en les relacions amb aquells que, en altres països semblants, anomenem minories visibles —una noció que no hem de confondre amb la d'estranger—; de l'altra, el profund rebuig que s'experimenta a França si les autoritats utilitzen caracteritzacions que remetin a l'origen ètnic o a la religió de les persones.

De passada, podem observar que el fet de no voler adoptar descriptors de tipus ètnic té molt a veure amb l'obligació, des de fa temps, de portar carnet d'identitat. Avui dia els carnets d'identitat francesos es fan perquè no es puguin falsificar: inclouen la fotografia, l'alçada i, quan s'entrega a la persona interessada, implica que se n'ha registrat l'empremta digital del dit índex esquerre. La qüestió que debatrem aquí no és ni el principi dels controls policials (que la llei autoritza de manera bastant liberal) ni el rebuig absolut a qualsevol descriptor físic (no estem posant en dubte l'ús de l'alçada, color dels ulls, presència d'una cicatriu o

1. Una part de les idees que apareixen expressades en aquest document estaven incloses en dues publicacions anteriors: Cartuyvels, Y.; Digneffe, F.; Pirès, A.; Robert, Ph. (dir.) *Politique, police et justice au bord du futur*. París: L'Harmattan, 1988 (Zauberman, R. i Lévy, R. «La police française et les minorités visibles: les contradictions de l'idéal républicain»); i a la revista *Mouvements*, 1999, 4, 39-48 (Lévy, R.; Zauberman, R. «De quoi la république a-t-elle peur? Police, Blacks et Beurs»).

2. Vegeu INCIVAN, 1997.

d'una imperfecció o empremtes digitals) sinó la concepció de la nació francesa i del lloc que hi ocupen les minories.

La qüestió de les relacions de la policia amb les minories no és pròpia de França i ha suscitat, a molts altres països, nombrosos estudis científics i reflexions polítiques.³ Ara bé, en el cas de França —i és aquí on es troben les dues qüestions—, l'anàlisi d'aquest problema es dificulta pel predomini d'una concepció abstracta de la ciutadania, que no permet cap referència a d'altres pertinences col·lectives dels individus que no sigui la Nació.

Les pàgines següents estaran dedicades a aquesta conjunció específica. D'una banda, oferirem una visió general de com es troben les relacions entre policia i minories visibles a França i, de l'altra, examinarem la manera com les institucions s'enfronten a aquesta qüestió.

2. LA POLICIA I LES MINORIES VISIBLES

2.1 Policia i violència urbana

Tal com mostra l'exemple que ens ha servit d'introducció, des de fa uns quinze anys aquesta qüestió s'ha accentuat especialment, ja que hem experimentat la multiplicació d'enfrontaments entre policia i grups de joves en un nombre concret de barris desfavorits. Normalment, aquests barris són a la perifèria de les ciutats, llocs en què les polítiques urbanes, que han afavorit la segregació espacial i social, han concentrat les poblacions de baix nivell socioeconòmic i, especialment, les famílies immigrants.⁴ De totes maneres, cal insistir en el fet que aquests barris no són guetos, en el sentit nord-americà del terme: no es tracta de zones abandonades per l'Estat ni de col·lectius locals i la seva composició sociodemogràfica és el resultat d'una segregació econòmica i social, no d'una relegació basada en el color de la pell. Per tant, sovint s'hi troben desenes de nacionalitats diferents i la majoria de la població està formada per «francesos blancs nadius del país».⁵ Aquesta situació concreta explica que «l'etnicitat» reivindicada per molts joves, *Blacks* o *Beurs*,⁶ és, en realitat, una idea completament imaginària.⁷ Tothom sap que a França, com en altres països, els disturbis s'inicien, en general, després d'una intervenció de la policia al barri, encara que sigui rutinària: en casos de relacions molt degradades entre certs grups de joves i la policia, la simple aparició d'uns agents es pot interpretar com una provocació que desemboca en un espiral d'enfrontaments.⁸

3. BAYLEY, MENDELSON, 1969; SCARMAN, 1981; JAYEWARDENE, TALBOT, 1990; CASHMORE, McLAUGHLIN, 1991; CASMAN *et al.*, 1992; GIBBONS, 1997; TONRY, 1997.

4. BACHMANN, LEGUENEC, 1996; DUPREZ ET HEDLI, 1992; BODY-GENDROT, 1993; vegeu també JAZOULI, 1990, i «La France des banlieues» (*Esprit*, febrer de 1991).

5. Tal com ho recorda WACQUANT, 1992, 22-24.

6. Sobrenom que reben els immigrants magribins de segona generació.

7. ROY (1991), VIEILLARD-BARON (1997).

8. Segons una revista britànica: CAPPELLE (1989), LAPEYRONNIE (1993).

El mecanisme d'aquest engranatge d'atacs recíprocs és molt conegut: uns se senten el blanc dels controls policials incessants i discriminatoris, mentre que els altres, tement les reaccions dels primers, decideixen intervenir de manera més massiva i «viril», cosa que reforça el seu sentiment d'injustícia. Aquest engranatge també està afavorit pel fet que la policia està mal introduïda en aquests barris; els agents estan culturalment massa allunyats de les poblacions que hi viuen i, a més, tenen uns coneixements limitats,⁹ fins al punt que, més enllà de les friccions quotidianes provocades pels controls, el que ha fet esclatar la polèmica en els últims anys han estat els homicidis comesos per policies o la seva poca repressió, com en el cas de Mantes-la-Jolie, Laval, La Seyne-sur-Mer, Lyon, Dammarie-lès-Lys i Toulouse.¹⁰

Segons l'opinió dels responsables de la policia —tal com s'explica a l'informe titulat *La cité interdite?*, publicat pel Sindicat de comissaris i alts funcionaris de la Policia nacional, la seva organització principal—, es concedeix una importància prioritària a l'aspecte «ètnic i religiós» d'aquests incidents. L'informe destaca principalment la complexitat entre violència urbana, tràfic de drogues i islam, i considera que aquests barris són un terreny propici per a la implantació de xarxes terroristes islàmiques.¹¹

2.2 Racisme i policia

Hi ha molt pocs informes que tractin de manera específica el racisme dins del cos de policia de França si els comparem amb altres tipus d'escrits sobre aquest tema.¹² Per raons que tractarem més endavant, l'anàlisi és complicada, ja que les estadístiques de la policia relatives a les persones que ens ocupen es limiten a la distinció entre francesos i estrangers, sense precisar-ne la nacionalitat. Per tant, és evident que les nocions d'estranger i minoria visible només es tracten de manera parcial. Així doncs, amb aquestes dades només podem fer una primera aproximació al tema i demostrar que es tracta de manera diferent els estrangers i els nacionals; per anar més lluny i comprovar que dins del cos de policia no només hi ha prejudicis racistes, sinó també una autèntica discriminació, cal recórrer a d'altres elements.

2.2.1 L'excessiva presència d'estrangers entre els acusats per la policia

Si examinem l'estadística policial de les persones acusades per una infracció, ens adonem que l'any 1993 els estrangers representaven el 20 % del total (en comparació amb el 6 % aproximadament del conjunt de la població). Aquesta taxa,

9. LAPEYRONNIE (1993, 266 s.), BODY-GENDROT (1993, 191-195), BACHMANN, LEGUENNEC (1996, 343-367).

10. *Le Monde*, 21-22 de desembre de 1997; 23-24 de desembre de 1997; 17-18 de gener de 1999.

11. SCHFPN (s.d., 27-29); per a una anàlisi d'aquest discurs: MUCCHIELLI (s.p.)

12. Per exemple, és simptomàtic que el manual que GLEIZAL, GATTI-DOMENACH i JOURNÈS (1993) han dedicat a la policia només tracti el tema del racisme fent referència als estudis anglosaxons.

que l'any 1974 era del 12,5 %, ha augmentat de manera molt progressiva durant el període analitzat. Sense entrar en els complexos problemes metodològics que comporta aquesta comparació, hem de recordar que els estrangers acusats són proporcionalment més nombrosos que els nacionals: en comparació amb els seus representants en la població, el coeficient de presència d'estrangers és del 3,6.

De totes maneres, aquesta mitjana és el resultat d'una presència excessiva dels estrangers en dos àmbits: les infraccions de la Llei d'estrangeria i els estupefaents, dos contenciosos de ràpid creixement durant aquests últims anys. Si analitzem les infraccions de la Llei d'estrangeria (LE), la taxa del 1997 és de 13,3 %, un nivell comparable al de mitjan dels setanta, i el coeficient de presència d'estrangers és lleugerament superior al 2 %.¹³

En altres paraules, no hi ha dubte que la policia fa una diferència entre «francès» i «estranger» en el procediment penal: aquests últims estan excessivament presents entre la població acusada. Tenint en compte tot això, podem parlar de discriminació en el sentit que, en igualtat de condicions, els membres de certs grups estarien més maltractats que els altres, o cal veure-hi que «l'excés de delinqüència» pot justificar un tractament específic? El cas de les infraccions de la Llei d'estrangeria mostra que, potser, la pregunta està mal formulada. Quan els policies tenen la missió de detectar aquest tipus d'infraccions que, per naturalesa, són invisibles, es troben davant d'una dificultat.

De fet, només hi ha dues maneres per detectar estrangers en situació il·legal als llocs públics: controlar tothom, cosa que exigeix mitjans considerables, pot provocar reaccions negatives entre les persones abordades i podria tenir repercussions negatives per a la institució policial; o bé dur a terme controls selectius, cosa que augmenta les possibilitats d'èxit: amb aquest objectiu, recórrer a l'aparença física és una solució racional al dilema i els agents poden complir sense problemes les instruccions rebudes, sense que això impliqui necessàriament que tenen prejudicis racials. Aquest comportament és encara més racional si tenim en compte que la mateixa Llei estableix més restriccions d'accés al territori francès a molts països amb ciutadans de color. Ara bé, per descomptat, una pràctica com aquesta, que, per ella mateixa, concentra els errors de judici sobre les minories visibles, només pot fer que les persones controlades de manera sistemàtica tinguin la sensació de ser assetjades i creguin que són objectiu d'un comportament racista, sobretot si tenen nacionalitat francesa.

2.2.2 Racisme i estereotips policials

Alguns informes presenten actituds i comportaments que es deriven clarament del racisme.

Un estudi de Wieviorka,¹⁴ corroborat per tots els investigadors que han obser-

13. VEGETU TOURNIER (1997). Recordem que no cal confondre estranger i immigrant, ja que dins del primer grup, a més dels residents, també s'inclouen tots els estrangers de passada. D'altra banda, les estadístiques policials no indiquen la nacionalitat i no permeten establir comparacions amb l'edat o el sexe.

14. WIEVIORKA (1992, 219-276).

vat de prop les pràctiques policials, tant a França com a l'estranger,¹⁵ conclou amb «la realitat d'un discurs racista generalitzat», que constitueix per als policies «una autèntica norma, de la qual, quan s'és policia de base, és difícil escapar i, encara més, oposar-s'hi». El caràcter normatiu d'aquest racisme policial el converteix en un element de la cultura policial, diferent del racisme que ens envolta o del de les capes socials d'on procedeixen els policies, i no té un caràcter de construcció ideològica o doctrinària.¹⁶

Aquesta constatació remet a un dels resultats més sòlids dels estudis, francesos i sobretot estrangers, en aquest àmbit: el racisme policial té bàsicament un caràcter reactiu. No entrem al cos de policia perquè som racistes, ens hi convertim durant el procés de socialització professional.¹⁷ En altres paraules, l'hàbit de jutjar els individus en funció de les seves suposades característiques ètniques s'adquireix treballant, en el decurs de la socialització professional. En aquest sentit, Monjardet i Gorgeon han assenyalat que, al principi de la seva formació, els alumnes aspirants a policies que durant el servei militar han estat exposats a l'entorn policial o gendàrmic, com a policies o gendarmes auxiliars, mostren una desconfiança cap als immigrants relativament més gran que la resta: els atribueixen més sovint la responsabilitat de la delinqüència i creuen que han de ser objecte d'un control policial específic. A més, entre el conjunt dels alumnes, aquestes conviccions estan més accentuades quan acaben la seva formació.¹⁸

Més recentment, un estudi fet a la Gendarmeria nacional ha posat de manifest la persistència d'una hostilitat secular entre els gendarmes i els gitanos. Per als gendarmes, que des de sempre s'han dedicat a controlar el trànsit en els espais públics, el nòmada és, per definició, un adversari, fins i tot un enemic. A més, el nomadisme és objecte d'un estatut legal concret que justifica el control policial constant i, per tant, suscita moltes friccions. L'hostilitat dels gendarmes s'explica dins d'un discurs racista concret, a vegades molt violent, en relació amb un col·lectiu que té un comportament considerat incompreensible, fora del joc social habitual.¹⁹

El vincle entre aquest discurs generalitzat i el que es fa realment és complex.²⁰ Acostumem a pensar que això no es tradueix ipso facto en conductes discriminatòries: no és absurd veure, en aquest cas, discursos «d'aprenent», fets per professionals sotmesos a situacions d'estrès.

De totes maneres, les manifestacions racistes també tenen un caràcter operatiu, sobretot perquè permeten diferenciar els individus. En la pràctica, en orientar

15. Vegeu, per exemple, LÉVY (1987), SMITH i GRAY (1985), REINER (1992, 125-128).

16. Aquesta apreciació s'ha de matisar: encara que els sindicats de policia pròxims a l'extrema dreta (reagrupats en la Federació Professional Independent de la Policia, la FPP) obtenen menys vots en les eleccions professionals de 1998 en comparació amb el 1995 —10,42% contra el 13,23%, mentre que la participació ha augmentat (+ 5 punts)—, estan molt implantats en certes regions o en alguns serveis, sobretot en el cas de la policia uniformada (*Le Monde*, 6 d'abril de 1998).

17. En aquest sentit, LHUILIER (1987, 121).

18. MONJARDET i GORGEON (1993, T.1, annexos), MONJARDET (1994).

19. ZAUBERMAN (1998).

20. REINER, 1992, 125-128 i 157-170; GIBBONS, 1997, 374-375.

el control policial, apliquen el mecanisme de la *predicció creadora* (*self-fulfilling prophecy*). D'alguna manera, són instruments de treball i formen part d'aquest conjunt de coneixements pràctics que constitueixen el segon pla, la referència del treball policial. El recurs als atributs ètnics té, per als policies, un caràcter funcional, de la mateixa manera que el sexe o l'edat, ja que la policia del carrer es remet abans de res concebre la normalitat com l'adequació a un tipus de població, a un espai i d'un moment determinats. Qualsevol diferència entre aquests tres paràmetres implica la desconfiança policial i pot acabar en una intervenció.²¹

D'altra banda, aquestes manifestacions tenen una incidència sobre el tractament dels assumptes penals, s'observen pràctiques francament discriminatòries: en un estudi portat a terme a principi dels anys vuitanta, l'anàlisi dels criteris de les decisions policials mostra que l'aparença física dels sospitosos —el «tipus», en llenguatge policial— és determinant, independentment de la infracció i de la integració social de les persones afectades: en igualtat de condicions, des del punt de vista de la infracció comesa i de les garanties de representació (existència d'un domicili, d'una feina, d'una família, absència d'antecedents penals), els «europeus» han gaudit sempre d'una situació més favorable, seguits pels «africans»; és a dir, que els magribins sempre corren un risc més elevat de ser perseguits.²²

3. LES CONTRADICCIONS DE L'IDEAL REPUBLICÀ

3.1 Diversificar la policia?

En altres països, s'ha buscat sovint una solució a la mala relació entre policia i minories mitjançant la contractació de representants de les minories amb l'objectiu de reduir la distància social entre la policia i la població. És un sistema que la policia de Sydney (Austràlia) ha portat a terme en decidir que, a més d'introduir dones, asiàtics, aborígens i titulats (*sic*) en el cos de policia, també introduiria homosexuals.²³

Aquesta idea està ben explicada en un informe del Consell d'Europa, segons el qual «Europa està esdevenint multiracial i multicultural»: se'n deriva que «la composició de les forces de policia (com la de tota l'Administració pública) hauria de ser representativa del col·lectiu a qui serveix. Aquesta diversificació de la plantilla instaurarà un clima de més confiança entre la policia i les diverses poblacions; a més, donarà als entorns policials en general una visió més justa, més respectuosa i més sensible davant dels diversos grups ètnics o racials».²⁴

21. Per a una anàlisi més detallada d'aquesta qüestió, vegeu LÉVY (1987, 25 sq.); els estudis fonamentals sobre aquesta qüestió són de GOFFMAN (1973; vegeu en concret el concepte de *normal appearances*) i SACKS (1972; vegeu, també, el concepte d'*incongruity procedure*); vegeu també WERTHMAN i PILAVIN (1967).

22. LÉVY (1987).

23. CHANGY (1997).

24. Consell d'Europa (1994, 15, 19).

L'eficàcia d'aquest pas endavant ha estat discutida.²⁵ En primer lloc, perquè no sempre és fàcil atreure al cos de policia els membres de les minories desitjades. Això pot dependre de les relacions del grup en qüestió amb la policia, tant en el país d'origen com en el país d'acollida, cosa que fa que entrar a la policia no sembli un projecte de carrera atractiu, sinó que fins i tot es pot considerar com una traïció. L'aptitud dels candidats per a superar la barrera de les proves o oposicions també s'ha de tenir en compte: pot dependre del nivell d'educació dels candidats, però també de les tendències culturals que reflecteixin les mateixes proves o aquells que les admistren. D'altra banda, una vegada dins el cos, aquests agents s'enfronten al racisme inherent a la cultura policial, que fa que alguns d'ells abandonin la institució de forma prematura.²⁶ Finalment, correm el risc d'obtenir una situació inversa a la que es buscava: que els agents de la minoria siguin destinats a zones on aquesta minoria és majoritària, de manera que obtenim una policia especialitzada segons l'origen ètnic en lloc d'una policia diversificada, i així es reproduïx una relació de tipus colonial.²⁷

Com ho demostra l'exemple australià, és difícil fixar els límits de diversitat desitjada. Si normalment utilitzem criteris com el sexe, el color de la pell, l'origen i, fins i tot, l'orientació sexual, és perquè sempre han estat temes dels quals s'ha parlat molt, en diversos graus, temes conflictius entre policia i població. De la mateixa manera, es podria recórrer a l'orientació política o religiosa. Correm el risc, però, d'enfrontar-nos a una alternativa incòmoda: reduir arbitràriament els individus a una de les seves característiques o buscar, fins a l'absurd, una manifestació proporcional integral.

En el cas francès, ens trobem amb dues característiques que fan que un enfocament d'aquest tipus sigui especialment difícil: d'una banda, la tradició de l'Estat nació a França i, de l'altra i des d'un altre punt de vista, la centralització de l'Estat i, en concret, en el cas que ens ocupa, de la policia. Cal que ens aturem uns instants en aquests dos aspectes.

3.2 La «tradició republicana» francesa

En el debat polític francès contemporani, ha esdevingut habitual l'oposició entre la concepció francesa d'Estat nació (el que resumim sovint amb el terme *República*), que es caracteritza perquè es nega a atorgar significat polític a l'origen dels individus, i la pretesa concepció americana, qualificada generalment de *col·lectivista*, que adopta la posició inversa. Sense entrar en una discussió sobre la validesa d'aquesta oposició en aquests dos països, podem observar que aquesta concepció francesa tan específica de l'Estat nació té arrels històriques profundes i remet a dos tipus ideals i a dues ideologies de la ciutadania.²⁸

Fins fa poc, el model alemany era el que s'oposava més clarament al francès, en lloc de ser el dels Estats Units, tal com ho va demostrar Schnapper²⁹ a través de

25. Consell d'Europa (1994).

26. SMITH, GRAY (1985, 388-426).

27. BODY-GENDROT (1995).

28. Sobre aquest aspecte, vegeu el comentari de SABBAGH (1999).

29. SCHNAPPER (1991, 33 sq.).

l'estudi del dret referent a la nacionalitat dels dos països. En el cas francès, el dret del sòl és dominant i la legislació permet la manifestació de la voluntat dels individus d'origen estranger o els mecanismes d'adquisició més o menys automàtics de la ciutadania.³⁰ Ben al contrari, el dret alemany sobre la nacionalitat estava dominat per la dimensió cultural (és a dir, lingüística) i ètnica, que prohibia pràcticament als fills d'immigrants turcs nascuts a Alemanya adquirir la nacionalitat del seu país natal, mentre que els descendents d'alemanys que havien emigrat molts anys abans a d'altres parts del món la podien adquirir sense problemes si tornaven a la «mare pàtria».³¹ La llei de 15 de juliol va capgirar aquesta tradició, introduint disposicions inspirades en el *ius soli* i limitant, en el futur, els efectes del *ius sanguinis*.

Aquestes diferències en la concepció de nacionalitat/ciutadania³² remetent a dues maneres diferents de construcció de la nació i, en concret, al paper de l'Estat en aquest procés.

Tal com escriu Schnapper (1991, 74): «Normalment, les societats són pluriètniques, abans que el projecte de construir una nació comporti l'homogeneïtzació de les cultures i el creixement dels intercanvis: tota construcció nacional fa créixer l'homogeneïtat interna i la diferenciació entre nacions». A França, l'Estat central —la monarquia, en concret en la seva forma absolutista, substituïda per l'Estat revolucionari posteriorment napoleònic— ha portat a terme un projecte com aquest i tenim l'hàbit de dir, avui dia, que «l'Estat ha precedit i creat la nació».³³ Després de la revolució, es va destacar encara més la dimensió política de la identitat nacional, l'heterogeneïtat cultural va ser més forta, ho va seguir sent fins a la Primera Guerra Mundial³⁴ i es va veure reforçada per la gran immigració que el país va viure en el decurs dels segles XIX i XX.³⁵

30. Com als Estats Units, de fet, amb la qual cosa es relativitza l'oposició polèmica evocada més amunt. Però com destaca SCHNAPPER (1991, 53), citant SCHUCK i SMITH (1985, 63 sq.), donar prioritat a la voluntat (la nació contracte) per sobre la biologia en l'adquisició de la nacionalitat no fa que s'evitin les discriminacions: als Estats Units s'ha utilitzat de manera successiva contra els negres, els amerindis, els xinesos i els japonesos, al·legant que no formaven part del pacte polític original.

31. Aquesta oposició ha estat molt estudiada per BRUBAKER (1992). La qüestió de saber si el *ius soli* s'ha imposat a França per consideracions demogràfiques i militars —ja que la natalitat francesa ha estat, des del segle XIX, molt més feble que l'alemanya— ha estat objecte de debat des de fa molt de temps (vegeu sobre aquest aspecte BRUBAKER, 1992, 103-104; també SCHNAPPER, 1991, 63-65).

32. BRUBAKER (1992) prefereix el terme *ciutadania* per a designar la pertinença a un Estat nació, més que el de *nacionalitat*, que es va imposar a la segona meitat del segle XIX en el llenguatge jurídic i administratiu francès. En aquest sentit, destaca que aquest terme designava fins aquell moment «una comunitat etnocultural i, com a conseqüència, una comunitat d'aspiració política, en l'absència d'una organització política autònoma» (*ibid.*, 98) i que l'adopció d'aquest terme en el llenguatge jurídic francès ha difuminat la distinció anterior entre *nacionalitat* i *nació*; d'ara endavant, l'accepció legal de nacionalitat està «contaminada» per l'accepció etnocultural (*ibid.*, 99).

33. Aquesta fórmula és de Bernard GUÉNÉE, citat per DESCIMON *et al.* (1989, 9). Per a una història comparada de la construcció dels Estats nació europeus, vegeu SCHULZE (1996); trobem una tipologia de diversos tipus d'Estats a BADIE i BIRNBAUM (1982).

34. WEBER (1983).

35. A partir de 1850, la immigració es reforça i la dècada de 1920, França és el primer país d'immigració del món, que va passar fins i tot al davant dels Estats Units; els estrangers constitueixen el 7% de la població l'any 1926 (LEQUIN, 1992, 325). Passem progressivament d'una immigració procedent dels països veïns (Bèlgica, Itàlia, Espanya, Suïssa) a una immigració més llunyanca (Polònia, Rússia, Grècia, Portugal, Àfrica del Nord, l'Extrem Orient), cada vegada més organitzada i duradora. Sobre la història de la immigració, vegeu NOIRIEL (1988), LEQUIN (1992). Per a obtenir un resum en anglès, HARGREAVES (1995).

En les relacions entre l'Estat i els ciutadans, el principi que preval és el de la universalitat de les prestacions, la igualtat davant del servei públic i l'accés a la funció pública. Per això, pel que fa a la qüestió de la diversificació ètnica, la posició francesa tradicional era, fins fa poc, d'una simplicitat bíblica. En la «tradició republicana», cap empresari públic o privat, *en principi*, no s'ha de preocupar de consideracions «ètniques» o d'«identitat» per al reclutament dels seus treballadors. Tot es basa en una concepció abstracta de la ciutadania: les particularitats dels individus es deriven de l'àmbit privat i les comunitats no formen part del pacte polític en què es basa la nació. Des d'aquest punt de vista, la formulació més característica d'aquesta orientació es basa en la proposta presentada pel Comte de Clermont-Tonnerre en el decurs del debat sobre l'emancipació dels jueus a l'Assemblea constituent, el 1789: «els ho hem de negar tot als jueus com a nació, en el sentit d'entitat constituïda, i els ho hem de concedir tot com a individus (...) No han de constituir dins l'Estat ni un cos polític, ni un ordre, han de ser individualment ciutadans».³⁶ Aquesta és encara, a grans trets, la doctrina de la república francesa, en relació amb els grups ètnics.³⁷

Des d'aquesta perspectiva, és prou indicatiu que cap estadística oficial francesa no tingui en compte l'origen o la religió de les persones. El cens i, fins fa poc, les enquestes estadístiques, evitaven anar més enllà de la qüestió de la nacionalitat. Aquesta ignorància voluntària —que ha estat objecte d'intensos debats en l'entorn científic— contrasta amb la intensitat de la polèmica creada per l'establiment de la nomenclatura de les categories socioprofessionals, cosa que demostra que a la cultura política francesa la classe social ocupa un lloc més important que l'origen ètnic dels individus.³⁸

3.3 La centralització policial

La negativa a tenir en compte les minories s'ha vist reforçada per l'orientació general de l'aparell policial, que considera més importants els imperatius de la

36. Citat per BENBASSA (1997); fins a l'emancipació l'any 1791, els jueus estaven agrupats en diverses comunitats (anomenades nacions), més o menys tolerades i que es trobaven en situacions molt variables i fluctuants, però disposaven d'una organització comunitària pròpia, i els seus caps eren els interlocutors de les autoritats. L'emancipació va comportar la desaparició de l'autonomia comunitària, de conformitat amb la política general de trencament amb la societat de l'antic règim, i els seus reagrupaments de tot tipus segons estatuts i privilegis concrets.

37. De totes maneres, cal destacar que aquests principis no s'han aplicat amb tot el seu rigor en els territoris colonitzats, bé perquè els autòctons no van ser considerats com a ciutadans de ple dret, o bé perquè, recentment, per molt que s'esforcessin, en sentit contrari, a esborrar les conseqüències desiguals de la colonització, les estaven afavorint, en el marc d'una transició cap a la independència. És el cas de Nova Caledònia, on es va facilitar la representació política de les estructures del país i l'accés dels canacs a les funcions administratives; de la mateixa manera, a Wallis i Futuna, un altre territori francès del Pacífic, les monarquies locals es van mantenir (ROULAND, 1998, 662-664, 674 sq.). La Constitució de 1958 preveu, a més, que els territoris d'ultramar puguin gaudir d'un règim jurídic específic. Tanmateix, en aquests moments, el reconeixement dels pobles autòctons no s'estén al territori metropolità: per exemple, el Consell constitucional va censurar l'any 1991 una llei que reconeixia l'existència d'un «poble cors» (CALVÈS, 1999, 50-51). Sobre les ambigüitats franceses pel que fa a les llengües locals: ROULAND (1998, 579-587 i 689-690).

38. SCHNAPPER (1991). Per a una visió global del debat, sovint molt violent, que tracta sobre l'oportunitat de donar una existència estadística a les diferències etnoculturals, vegeu l'informe publicat a la revista *Population* (1998, 3) i, en concret, els articles de LERIDON (1998), SIMON (1998), BLUM (1998) i RALLU (1998); vegeu també MUCCHIELLI (1999).

protecció de l'ordre públic (és a dir, el control de l'espai públic) que el servei pres-tat als usuaris.³⁹ De tota manera, la preocupació per la proximitat entre la policia i la població només té sentit en una concepció en què la policia no només està al servei de l'Estat, sinó també al servei del públic, cosa que només es pot aconseguir amb la cooperació del públic. En una concepció en què preval el manteniment de l'ordre, aquesta proximitat és un impediment.

En el cas francès, aquesta orientació s'ha traduït, sobretot a partir de la nacionalització completa de les policies durant la Segona Guerra Mundial (1941), en l'exclusió de les autoritats municipals fora de la cadena de comandament policial. De fet, cal recordar que en el sistema francès actual l'alcalde disposa d'un cert poder de regulació en el seu municipi, incloses les qüestions relatives a l'ordre públic, però no té cap poder sobre les polítiques de l'Estat i només disposa d'una policia municipal amb poders molt limitats. És per aquest motiu, per exemple, que l'alcalde no està informat de les operacions policials, tret de grans operacions de manteniment de l'ordre, i fins i tot en aquest darrer cas, no sempre és així (el pes polític del càrrec és determinant). De la mateixa manera, l'alcalde no pot opinar sobre l'assignació dels mitjans i el repartiment dels efectius de la policia a la ciutat.⁴⁰

Tal com explica a la perfecció Dominique Monjardet en un article recent:⁴¹ «La nacionalització ha convertit la policia urbana en destacaments locals d'una policia d'Estat, allunyats socialment i funcional de la ciutat». Com que només han de donar explicacions a les autoritats centrals, als responsables de la policia se'ls avalua la capacitat d'acceptar-ne les exigències i de portar a terme les ordres unificades que promulguen per al conjunt del territori. Paral·lelament, la integració del personal a la funció pública nacional ha trencat tota relació entre els agents i el lloc on exerceixen les seves funcions: procedeixen de tot el país i els destinen en funció de les necessitats d'unes ciutats de les quals no saben res i molts d'ells passen gran part de la seva carrera intentant, de trasllat en trasllat, acostar-se a la seva regió d'origen. «Tenint en compte que es tracta d'un ofici que se suposa que es basa en el coneixement del terreny i la relació amb la població, costaria trobar un mecanisme més poc funcional...».⁴²

Des del començament dels anys noranta, s'ha portat a terme una certa reorientació dels aparells policials cap a una major sensibilitat a les situacions locals;⁴³ a partir de 1997, el concepte de policia de proximitat —versió francesa de *community policing*— ha esdevingut la paraula oficial de la Policia nacional i és objecte de tota una elaboració doctrinal que destaca sobretot la necessitat d'una major proximitat entre la policia i la població i la importància per als policies de tenir un

39. MONJARDET (1996).

40. Aquesta manca de comunicació explica, en gran part, la creació, fa uns vint anys, en un cert nombre de municipis, de policies municipals; però aquesta policia només té un paper auxiliar pel que fa a la policia de l'Estat, ja que disposa de poders legals molt limitats.

41. MONJARDET (1999, 121).

42. *Ibid.*

43. JANKOWSKI (1993); aquesta reorientació afecta bàsicament la Policia nacional, ja que l'altra gran institució policial, la Gendarmeria nacional, es troba en una situació diferent pel que fa a aquestes qüestions (vegeu sobre aquest tema LÉVY, 1999).

bon coneixement del seu territori d'intervenció. Aquesta doctrina també posa en relleu l'acció sobre la recerca de solucions en col·laboració amb altres actors locals (altres serveis de l'Estat, col·lectius locals, associacions, representants de diverses categories socials i professionals), col·laboració basada en un diagnòstic compartit dels problemes i formalitzat per un «contracte local de seguretat» que en fixa els objectius comuns.⁴⁴ Encara és massa d'hora per avaluar els resultats d'aquesta nova política, però només destacarem que aquest dispositiu, destinat a generalitzar-se a partir del 2000, no qüestiona els obstacles estructurals mencionats per Monjardet, tot i que —com veurem més endavant— pot afavorir un nou discurs sobre el tractament de la policia vers les minories.

3.4 Malgrat tot això, és necessària l'etnicitat dins la policia?

123

A França, la simple comparació del percentatge de les minories visibles en la població i en la policia és inconcebible —i, a més, impossible, perquè falten dades—, mentre que aquest és el punt de partida de tota reflexió sobre aquesta qüestió en altres països. No obstant això, coincidim a pensar que, sense tenir en compte els antillans, la seva presència a la policia és insignificant.

El respecte als principis *republicans* exposats anteriorment no significa que la mateixa noció de discriminació positiva sigui totalment desconeguda dins les institucions franceses. En el marc de l'Estat providència, existeixen tot tipus d'ajudes financeres que només s'apliquen a aquells que compleixen certes condicions de recursos o situacions (mares solteres, famílies nombroses, etc.). Ara bé, en principi, aquestes mesures no estan en funció de la qualitat de la persona (sexe o pertinença ètnica), sinó només de la seva situació material⁴⁵ i tots aquells que compleixen les condicions esmentades se'n poden beneficiar. Així mateix, en l'àmbit de desenvolupament territorial, s'admet que l'Estat tingui en compte situacions específiques de les diverses regions del país, amb l'objectiu de compensar les desigualtats vinculades a la situació geogràfica.⁴⁶

La mateixa lògica preval, per exemple, en les polítiques escolars, amb la creació, al principi dels anys vuitanta, de *zones d'educació prioritàries* (ZEP), amb l'objectiu de reforçar els mitjans de les escoles dels barris més desfavorits. Per tal de mesurar l'abast d'aquesta reforma, cal recordar que a França el sistema educatiu és, en principi, uniforme en tot el territori i està gestionat des de París. Fins aquell moment, la uniformitat de l'educació nacional apareixia com a garantia de la igualtat de tots els nens escolaritzats en un sistema basat en els mèrits personals i es considerava un factor d'ascensió social i d'integració (encara s'hi considera). Les ZEP

44. DGPN (2000), Ministeri de l'Interior (2000); vegeu també el número especial de la revista del Ministeri de l'Interior, *Civique* (núm. 95, març 2000: «3 ans d'élaboration de la police de proximité dans Civique»).

45. Tot i que podríem debatre aquest punt pel que fa a les prestacions relatives a les persones discapacitades, físicament o mental. En un altre àmbit, en contra del principi de laïcitat, l'Estat té en compte les principals festes religioses de les diverses religions a l'hora d'escollir les dates dels exàmens escolars o quan ha de concedir als seus agents permisos particulars.

46. ROULAND (1998, 670 sq.), CALVÉS (1999, 15-19).

representen que s'ha pres consciència que la realitat del sistema és totalment diferent i que s'estaven desenvolupant fenòmens de segregació social, fins i tot ètnics, i una diferenciació creixent de les escoles. Tot i així, no es tracta de contradir els programes nacionals: el contingut de l'ensenyament és el mateix que a tot arreu.⁴⁷

En un àmbit veí, de tota manera, aquesta ignorància dels «trets innats i inalterables»⁴⁸ de les persones ha estat molt criticada per les polítiques públiques de discriminació positiva que, des del començament dels anys vuitanta, han pres com a objectiu prioritari els «barris difícils».⁴⁹

En l'àmbit de la prevenció i l'acció social, que cobreix un nombre infinit d'operacions i de dispositius que impliquen tant l'Estat com els col·lectius locals, les empreses públiques (sobretot les del sector dels transports col·lectius) o les associacions, s'ha intentat fer sorgir mediadors d'entre les poblacions amb dificultats. Reben noms diversos: «animadors», «agents d'entorn», «agents de desenvolupament comunitari», «germans grans»...⁵⁰ La seva situació és molt variable, però en general és bastant precària i les perspectives de professionalització semblen força mediocres.⁵¹ Tenen, en general, funcions d'animació sociocultural o d'atenuació de tensions i de sensacions d'inseguretat (per exemple en els transports públics). No és estrany que els agents, per a aquestes funcions de «coproductors de seguretat», aprofitin⁵² les competències i la xarxa de relacions adquirides des de l'«altre bàndol».⁵³

De totes maneres, podem destacar que l'*etnicització* d'aquestes polítiques apareix constantment amb eufemismes en els documents oficials. Es parla de joves procedents d'entorns o barris determinats, s'estableixen condicions concretes pel que fa a l'edat i a la residència per poder accedir a certes feines subvencionades, sense dir clarament que es busquen immigrants de segona generació, principalment d'origen magribí o africà.⁵⁴

El fenomen encara està més marcat, i menys eufemitzat, a les empreses de seguretat privades. Només cal passejar pels grans centres comercials per constatar-ho. Des del començament de la dècada de 1990, l'actitud dels poders públics

47. [OBERTI, 1999 #723]; [CHAUVEAU, 1999 #722].

48. L'expressió és de CALVÉS (1999, 3).

49. Sobre les dificultats que aquestes polítiques impliquen per als agents públics implicats, vegeu MAGUER, BERTHET, 1997.

50. Per a analitzar el dispositiu organitzat pels transports públics parisiens: MACÉ (1997).

51. DUPREZ (1997), DUPREZ, LECLERC-OLIVE, PINET (1996), DURET (1996); vegeu, per conèixer una experiència actual: ULPAT, 1997. Segons MACÉ (1997, 235), els «germans grans» no veuen la seva feina com a resultat d'una discriminació positiva (això és el que els critiquen certs treballadors dels transports parisiens, la RATP), sinó tot al contrari, com la perpetuació de la situació de treballador immigrant, a qui s'ofereix una feina precària, difícil, mal remunerada i poc reconeguda. Per la seva banda, l'empresa sembla incapaç d'integrar aquests agents i de valorar-ne les competències específiques.

52. Segons la terminologia del Fòrum europeu per a la seguretat ciutadana, 1996. MACÉ (1997, 235) cita les paraules d'un conductor d'autobús contrari a la presència dels «germans grans»: «És la xusma qui vigila la xusma!»

53. Per a una anàlisi d'aquesta categoria concreta de treballadors socials, vegeu JOVELIN (1999), que destaca que entre ells «hi ha persones que han aconseguit sortir de la desafiliació de miracle i que entren en el sector social per lluitar contra la seva pròpia exclusió» (p. 303).

54. Centre de recursos..., 1994; VIEILLARD-BARON (1997).

ha evolucionat molt en relació amb aquest sector.⁵⁵ Mal vista en la dècada dels vuitanta, avui dia, aquesta professió està reconeguda com un col·laborador obligat de les polítiques de seguretat, i cada vegada està més enfocada a implicar-se en operacions de prevenció, sobretot amb la iniciativa de la gran distribució comercial. En aquest context, la contractació de personal procedent de les minories visibles s'inscriu en una estratègia afavorida per les autoritats públiques.⁵⁶

Per tant, la situació francesa és ambigua: la negació, des d'un principi, a tenir en compte les minories visibles s'adapta a una política de discriminació positiva cap als estrangers, en l'àmbit de les polítiques de seguretat, excepte pel que fa a la part central de les institucions. A més, ens hem esforçat per millorar la formació dels policies pel que fa als drets dels estrangers i per iniciar, als agents que han d'exercir en els barris desfavorits, en les normes socials de les persones originàries del Magrib i d'Àfrica.⁵⁷

Últimament, de totes maneres, observem un nou interès per la lluita contra les discriminacions, que afecta les dones, els homosexuals o les minories ètniques: s'han pres tota una sèrie de mesures, algunes de les quals imposen modificacions constitucionals, per a assegurar una millor representació de les dones en els càrrecs polítics; per a permetre una forma d'unió civil a les parelles homosexuals; per a detectar les discriminacions vinculades al món laboral i a la vida professional, gràcies a organismes administratius específics.

Pel que fa al racisme en el món laboral, cal subratllar que els seus efectes són encara més nocius si tenim en compte que els esforços per millorar la situació escolar comencen a donar els seus fruits: de què serveix que els joves d'origen estranger millorin els seus resultats escolars si no podran utilitzar els seus diplomes en el món laboral? Per tant, l'únic que fem és agreujar les frustracions, en un sistema en què «la promoció de les poblacions d'origen estranger no s'ha fet col·lectivament, com als Estats Units, sinó individualment com en el cas dels altres ciutadans francesos» (Schnapper, 1991, 101). Així doncs, la lluita contra el racisme apareix com a últim mitjà per reconciliar la ciutadania i la igualtat de dret amb la

55. OCQUETEAU (1997).

56. Un exemple d'eufemisme deliberat —interessant pel que fa al sector privat— ha estat recollit per POIRET (1999): durant la inauguració d'un hipermercat al nord de Marsella, en una zona amb molta «concentració de poblacions pobres i bàsicament originàries del Magrib» (pàg. 19), es va establir un compromís entre els habitants (en concret, grups militants d'aturats), les autoritats públiques i l'empresa, per prioritzar la contractació dels «habitants dels barris del nord». Amb aquesta redacció semblava que les autoritats s'atenien a criteris purament socials (taxa d'atur i de persones amb subvencions), que els aturats de tots els orígens no es podien sentir discriminats i que, al mateix temps, es podia «lluitar contra les discriminacions racistes sense dir-ho, sense augmentar les fronteres ètniques mitjançant la seva oficialització» (p. 20). Per la seva banda, l'empresa tenia interès a obtenir l'aprovació dels habitants «que havien demostrat la seva capacitat de molestar» (p.19), però havia d'englobar una clientela potencial més àmplia, que podia reaccionar negativament davant la composició del personal. OCQUETEAU (1983) presenta un cas diferent, on aquesta estratègia es fa obertament i, com a resultat, les autoritats i la societat propietària d'una gran superfície comercial entren en conflicte amb els joves d'origen estranger i afavoreixen la creació d'una societat «ètnica» de vigilància. Vegeu també OCQUETEAU, POTTIER, 1995; Fòrum francès per a la seguretat urbana, 1996.

57. Vegeu els documents «Programme de scolarité du gardien de la paix» i «La formation des élèves gardiens de la paix à la police de proximité», adjunts a MONJARDET i GORGEON (1993); Consell d'Europa, 1994, 69-75.

realitat, com un contrafoc per a l'*etnicització* de les relacions socials: de fet, des del moment en què la distància entre l'ideal i la realitat esdevé massa patent, l'ideal corre el risc d'esfondrar-se i afavorir així lògiques «col·lectivistes». Tanmateix, en aquest àmbit, encara ens neguem a portar a terme mesures legals de discriminació positiva, que sí que estan admeses quan es tracta d'afavorir el creixement del nombre de dones en els càrrecs polítics.

En el rerefons d'aquesta tímidesa pública, els discursos oficials més recents sobre aquesta qüestió apareixen com a veritables mostres d'audàcia. No ens hem d'estranyar que el tema de la integració dels immigrants a la policia hagi aparegut de nou en el cas de la multiplicació d'incidents violents en els barris difícils l'any 1998 i del «pànic moral» provocat pel creixement estadístic de la delinqüència dels miners. En un primer moment poc destacades pels mitjans de comunicació, petites frases dels responsables polítics es repeteixen: el 25 de gener de 1999, durant la seva visita a Cergy, a Val d'Oise, el ministre de l'Interior Jean-Pierre Chevènement va declarar que lamentava que la policia no fos «la imatge de la població»,⁵⁸ proposta que va repetir en una reunió dels caps de policia alguns dies més tard;⁵⁹ i el dia 1 de febrer, en el Congrés de formació i recerca de la Policia nacional, el primer ministre Lionel Jospin va desitjar que «els joves dels barris conflictius i aquells d'origen estranger estiguin presents en el conjunt dels serveis públics, inclosos els serveis de seguretat».⁶⁰

En les institucions policials, aquesta integració sembla que es portarà a terme a través del dispositiu dels «auxiliars de seguretat», llocs de treball reservats a joves aturats; aquests llocs de treball contractuals de policies auxiliars constituïran una mena de sedàs per a seleccionar els futurs policies, en la perspectiva propera de jubilacions massives dels policies del *baby-boom*. No obstant això, encara és massa d'hora per avaluar en quina mesura els joves d'origen estranger aprofitaran aquesta ocasió o s'admetrà que l'aprofitin.

4. CONCLUSIÓ

Hem de témer les conseqüències d'aquest possible canvi de rumb? Estem posant en dubte una tradició amb efectes benèfics visibles, lamentant que certs grups

58. *Le Monde*, 28 de gener de 1999, 11. L'any 1995, Patrick Raoult, el ministre d'Integració del Govern de Juppé (dreta) ja havia fet una declaració en aquest sentit, que va quedar totalment aïllada: «A través del servei nacional, la policia també ha de ser més representativa de la varietat ètnica dels barris. El desig del meu Ministeri és treballar per a promoure la integració dels joves beurs dins les forces de l'ordre» (*InfoMatin*, 6 de novembre de 1995, 9). En aquella època, ningú no es va prendre seriosament unes paraules d'un ministre conegut per les seves declaracions controvertides.

59. CALVÈS (1999, 69): «Us he dit que és necessari que la Policia nacional sigui la imatge de la població. Us demano que aquest objectiu sigui una realitat immediatament, en les convocatòries de places d'auxiliars de seguretat, de les quals sou responsables. (...) Sense que sigui qüestió de quotes de representació, us demano que diversifiquem les contractacions i que permeteu acollir, en els serveis de policia, joves d'origen estranger» (J.P. CHEVÈNEMENT, Discurs a la reunió dels caps de policia, París, 15 de febrer de 1999). La mateixa preocupació tenia la ministra de Justícia (E. GUIGOU, entrevista per al diari *Le Monde*, 24-25 de gener de 1999, citada per CALVÈS, 1999, 68).

60. *Le Monde*, 3 de febrer de 1999, 32.

no estiguin prou representats en les institucions que, en principi, estan al seu servei, fet que es pot aplicar a totes les administracions? Recíprocament, és correcte que els policies només vegin en els seus conciutadans d'origen estranger uns provocadors de disturbis i uns delinqüents potencials? En realitat, la invocació dels famosos «principis republicans» serveix massa sovint com a pretext del rebuig a reconèixer-ne els límits. L'absència de policies i gendarmes d'origen estranger revela l'existència d'una *barrera invisible*, que no és pròpia de França, però que tampoc no es considera. Una barrera que sembla que és més difícil de traspasar pels fills d'immigrants no europeus actuals que per les onades anteriors, procedents del sud o de l'est d'Europa, tot i que no s'han de menysprear les dificultats d'aquests darrers.⁶¹

Tenim massa tendència a oblidar, quan s'exalten els principis republicans, que la nació francesa no es va fer en un dia i que es va imposar gràcies a un intens esforç d'homogeneïtzació de les poblacions indígenes o immigrants, sobretot a través de l'escola pública i obligatòria i del reclutament universal, l'èxit del qual es mesura pel fet que ja ens n'hem oblidat. Va ser un historiador americà qui ens va recordar que, abans de la Primera Guerra Mundial, el francès no era la llengua vernacle de la majoria dels nostres conciutadans i, més tard, nombrosos estudis han demostrat que, en l'àmbit policial i judicial, les particularitats culturals i lingüístiques regionals havien causat molts problemes a l'Estat central. En aquest àmbit, el fet de recórrer a funcionaris o magistrats procedents de les comunitats en qüestió va tenir un paper integrador que no es pot passar per alt.⁶²

En lloc de reforçar l'etnicització dels mitjans de control social en el barris sensibles, que alguns posen en dubte,⁶³ la presència, a tot arreu, d'agents procedents de les minories, posaria de manifest que les institucions que van saber assimilar els fills d'italians, polonesos, espanyols, portuguesos, armenis... ho poden fer avui amb els fills de magribins, d'africans o d'indoxinesos arribats fa poc. Amb aquest objectiu, no cal establir contingents o desprestigiar el sistema d'oposicions d'entrada a la funció pública. Després de tot, amb l'admissió de les dones dins del cos, les policies ja han viscut l'experiència d'una integració que molts considerarien antinatural i que s'ha demostrat, en definitiva, molt menys terrible i molt més beneficiosa del que es creia.

BIBLIOGRAFIA

BACHMANN, Chr.; LEGUENNEC, N. *Violences urbaines, ascension et chute des classes moyennes à travers cinquante ans de politique de la ville*. París: Albin Michel, 1996.

61. NOIRIEL, 1988; SCHNAPPER, 1991, 140 sq.; LEQUIN, 1992.

62. WEBER, 1983. Un exemple extrem és el de Còrsega (WILSON, 1988), però és semblant al d'Aquitània (JOURDAN, 1988).

63. VIEILLARD-BARON, 1997, 35-36. Sobre aquest tema, vegeu la crítica de MACÉ (1997) que, analitzant el dispositiu dels «germans grans» creat per la RATP, estima que posant cara a cara els «perturbadors» i els «mediadors», tots d'origen immigrant, es reforça l'exclusió que intentem combatre amb l'«etnicització», «amb el pretext d'una proximitat cultural (en el sentit ètnic més que social) dels mediadors amb les seves poblacions objectiu» (p. 231).

- BADIE, B.; BIRNBAUM, P. *Sociologie de l'Etat*. 2a ed. Paris: Grasset, 1982.
- BAYLEY, D.H.; MENDELSON, H. *Minorities and the police. Confrontation in America*. Nova York/Londres: FreePress/Collier Macmillan, 1969.
- BENBASSA, E. *Histoire des Juifs de France*. Paris: Le Seuil/Points, 1997.
- BLUM, A. «Comment décrire les immigrés? A propos de quelques recherches sur l'immigration». *Population*, 1998, 3, 569-588.
- BODY-GENDROT, S. «Discrimination et anti-discrimination dans les pratiques policières et judiciaires anglo-saxonnes». *Migrations Société*, 1995, 7, 40-41, 53-58.
- BODY-GENDROT, S. *Ville et violence, l'irruption de nouveaux acteurs*. Paris: PUF, 1993.
- BRUBAKER, R. *Citizenship and nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992.
- CALVÈS, G. (dir.) «Les politiques de discrimination positive». *Problèmes politiques et sociaux*, 1999, 822.
- CAPPELLE, J. La police et la contestation publique en Grande-Bretagne, 1980-1987, *Déviance & Société*, 1989, XIII, 1, 35-80.
- CASHMORE, E.; McLAUGHLIN, E. (ed.) *Out of order? Policing black people*. Londres-Nova York: Routledge, 1991.
- CASMAN, M.T.; GAILLY, Ph.; GAVRAY, C.; KELLENS, G.; LEMAITRE, A. *Police et immigrés. Images mutuelles, problèmes et solutions*. Bruges: Vanden Broele/Politeia, 1992.
- CENTRE DE RESSOURCES ET D'ÉCHANGES SUR LE DÉVELOPPEMENT SOCIAL & URBAIN «Insécurité, nouvelles questions, nouvelles réponses». *Les cahiers du CR-DSU*, 1994, 3.
- CHANGY, F. «La police de Sydney lance une campagne pour recruter des homosexuels». *Le Monde*, 11 de july de 1997, pàg. 1.
- CONSEIL D'EUROPA *Formation de la police concernant les relations avec les migrants et les groupes ethniques. Directives pratiques*. Estrasbourg: Les éditions du Conseil de l'Europe, 1994.
- DESCIMON, R.; GUÉRY, A.; LE GOFF, J.; LÉVÊQUE, P.; ROSANVALLON, P. *L'Etat et les pouvoirs*. A: BURGUIÈRE, A.; REVEL, J. (dir.) *Histoire de la France* (vol.2). Paris: Le Seuil, 1989.
- DIRECTION GÉNÉRALE DE LA POLICE NATIONALE *La police de proximité en marche*. Paris: Ministeri de l'Interior, 2000.
- DUPREZ, D.; HEDLI, M. *Le mal des banlieues? Sentiment d'insécurité et crise identitaire*. Paris: L'Harmattan, 1992.
- DUPREZ, D. «Le modèle français de prévention de la délinquance: la recherche d'un second souffle». A: HEBBERECHT, P.; SACK, F. (dir.) *La prévention e la délinquance en Europe, nouvelles stratégies*. Paris: L'Harmattan, 1997, 61-82.
- DUPREZ, D.; LECLERC-OLIVE, M.; PINET, M. *Vivre ensemble, la diversité des quartiers «sensibles» à l'épreuve de la vie quotidienne*. Lille: Ifresi-Clerse-Lastree, 1996.
- DURET, P. *Anthropologie de la fraternité dans les cités*. Paris: PUF, 1996.
- FORUM EUROPÉEN POUR LA SÉCURITÉ URBAINE *Polices d'Europe et sécurité urbaine*. Paris: 1996.
- FORUM FRANÇAIS POUR LA SÉCURITÉ URBAINE *Lieux sensibles et insécurité: les grandes surfaces*. Paris: 1996.

- GIBBONS, D.C. «Review essay: Race, ethnicity, crime and social policy». *Crime & Delinquency*, 1997, 43, 3, 358-380.
- GLEIZAL, J.J.; GATTI-DOMENACH, J.; JOURNÈS, C. *La police. Le cas des démocraties occidentales*. Paris: PUF, 1993.
- GOFFMAN, E. *Relations in public. Microstudies of the public order*. Harmondsworth: Penguin Books, 1972.
- HARGREAVES, A.G. *Immigration, «race» and ethnicity in contemporary France*. Londres/Nova York: Routledge, 1995.
- INCIYAN, E. «La CNIL autorise les renseignements généraux à ficher la couleur de la peau». *Le Monde*, 8 de juliol de 1997.
- JANKOWSKI, B. «La police de proximité, regard de la recherche sur un nouveau style de police». *Les Cahiers de la sécurité intérieure*, 1993, 13, 209-230.
- JAYEWARDENE, C.H.S.; TALBOT, C.K. *La police et le recrutement minoritaire*. Ottawa: College canadien de police, 1990.
- JAZOULI, A. *Les années banlieues*. Paris: Seuil, 1992.
- JOURDAN, J.P. «Les juges de paix de l'Aquitaine méridionale Landes, Basses-Pyrénées, Hautes-Pyrénées) de 1870 à 1914». *Annales du Midi*, 1988, 100, 183, 287-306.
- JOVELIN, E. «Le leadership ethnique dans le travail social: choix du métier et pratiques professionnelles». *Déviance et Société*, 1999, 23, 3, 291-312.
- LAPEYRONNIE, D. *L'individu et les minorités. La France et la Grande-Bretagne face à leurs minorités*. Paris: PUF, 1993.
- LEQUIN, Y. (dir.) *Histoire des étrangers et de l'immigration en France*. Paris: Larousse, 1992.
- LÉRIDON, H. «La variable "ethnie" comme catégorie statistique». *Population*, 1998, 3, 537-540.
- LÉVY, R. *Du suspect au coupable: le travail de police judiciaire*. Ginebra-Paris: Médecine et Hygiène/Méridiens-Klincksieck, 1987.
- LÉVY, R. «Neighbourhood versus Europe: the dilemma of French policing». A: HOOD, R.; COURAKIS, N. (ed.) *The changing face of crime and criminal policy in Europe*. Oxford: Centre for Criminological Research (Occasional Paper n.º 19), 1999, 67-87.
- LHUILIER, D. *Les policiers au quotidien. Une psychologue dans la police*. Paris: L'Harmattan, 1987.
- MACÉ, E. «Les contours de la médiation: institution, conciliation, conformation. A propos d'un dispositif de "médiation" de la RATP». *Revue française des affaires sociales*, 1997, 2, 225-244.
- MAGUER, A.; BERTHET, J.M. *Les agents des services publics dans les quartiers difficiles. Entre performance et justice sociale*. [Rapport d'étude de la Direction générale de l'administration et de la fonction publique]. Paris: La documentation française, 1997.
- MINISTERI DE L'INTERIOR *Eléments doctrinaux sur la police de proximité*. Assises nationales de la police de proximité. Paris: 2000 (20 p.)
- MONJARDET, D. *Ce que fait la police. Sociologie de la force publique*. Paris: La Découverte, 1996.

- MONJARDET, D.; GORGEON, C. *La socialisation professionnelle des policiers. Etude longitudinale de la 121e promotion des élèves gardiens de la paix*. Paris: IHESI, 1993 (2 volumes).
- MONJARDET, D. «La culture professionnelle des policiers». *Revue française de sociologie*, 1994, XXXV, 3, 393-411.
- MONJARDET, D. «Réinventer la police urbaine». *Les cahiers de la sécurité intérieure*, 1999, 37, 117-133.
- MUCCHIELLI, L. «Il n'y a pas de statistique raciste, seulement des interprétations». *Mouvement*, 1999, 3, 115-117.
- NOIRIEL, G. *Le creuset français. Histoire de l'immigration XIXe-XXe siècles*. Paris: Seuil, 1988.
- OCCUETEAU, F. «Les centres commerciaux, cibles d'incivilités et promoteurs de sécurité». *Déviance et Société*, 1993, XVII, 3, 235-260.
- OCCUETEAU, F. *Les défis de la sécurité privée. Protection et surveillance dans la France d'aujourd'hui*. Paris: L'Harmattan, 1997.
- OCCUETEAU F.; POTTIER M.L. *Vigilance et sécurité dans les grandes surfaces*. Paris: L'Harmattan/IHESI, 1995.
- POIRET, Chr. «Au travail, le bonneteau de l'ethnicité». *Mouvements*, 1999, 4, 17-23.
- RALLU, J.L. «Les catégories statistiques utilisées dans les DOM-TOM depuis le début de la présence française». *Population*, 1998, 3, 589-608.
- REINER, R. *The politics of the police*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1992 (2e ed.)
- ROULAND, N. *Introduction historique au droit*. Paris: PUF, 1998.
- ROY, O. «Ethnicité, bandes et communautarisme». *Esprit*, 1991, 2, 37-47.
- SABBAGH, D. «Un contresens sur l'affirmative action?». A: CALVÈS (1999, 55-56).
- SACKS, H. «Notes on the police assessment of moral character». A: SUDNOW, D. (ed.) *Studies in social interaction*. Nova York: Free Press, 1972, 280-293.
- SCHIFPN *La cité interdite?* Paris: Syndicat des commissaires et hauts fonctionnaires de la Police nationale, s.d.
- SCHNAPPER, D. *La France de l'intégration. Sociologie de la nation en 1990*. Paris: Gallimard, 1991.
- SCHUCK, P.H.; SMITH, R.M. *Citizenship without consent*. New Haven-Londres: Yale U.P., 1985.
- SCHULZE, H. *Etat et nation dans l'histoire de l'Europe*. Paris: Le Seuil, 1996.
- SIMON, P. «Nationalité et origine dans la statistique française. Les catégories ambiguës». *Population*, 1998, 3, 541-568.
- SMITH, D.J.; GRAY, J. *Police and people in London, the PSI report*. Aldershot: Gower, 1985.
- TONRY, M. (ed.) «Ethnicity, crime and immigration: comparative and cross-national perspectives». *Crime and Justice, a review of research*, 1997, 21.
- TOURNIER, P. «Nationality, Crime, and criminal justice in France». A: Tonry, 1997, 523-551.
- ULPAT, A. «Des agents d'ambiance renouent le dialogue». *Actualités sociales hebdomadaires*, 16 de mai de 1997, 2022-2023, 23-24.
- VEILLARD-BARON, H. «De l'origine de l'«ethnie» aux fabrications ethniques en banlieue». *Migrants-formation*, 1997, 109, 24-47.

- WACQUANT, L.J.D. «Pour en finir avec le mythe des cités-ghettos». *Les Annales de la recherche urbaine*, 1992, 54, 21-30.
- WEBER, E. *La fin des terroirs. La modernisation de la France rurale 1871-1914*. Paris: Fayard/Ed. Recherches, 1983.
- WERTHMAN, C.; PILIAVIN, I. «Gang members and the police». A: BORDUA, D.J. (ed.) *The police: six sociological essays*. Nova York: Wiley, 1967, 56-98.
- WIEVIORKA, M. *La France raciste*. Paris: Seuil, 1992.
- WILSON, S. *Feuding, Conflict and Banditry in XIX th Century Corsica*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- ZAUBERMAN, R. «Gendarmerie et gens du voyage en région parisienne». *Cahiers internationaux de Sociologie*, 1998, 105, 415-452.

